

УДК 378.147:004

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208785>**Олександра СОКОЛОВСЬКА,***orcid.org/0000-0003-0193-7316*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної освіти

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

(Миколаїв, Україна) *kaplunova09@ukr.net*

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

У статті розкриваються педагогічні основи самостійної роботи студентів педагогічних спеціальностей, яка розглядається як вид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес і як система заходів, що забезпечує керівництво самостійною діяльністю студентів в умовах дистанційного навчання. Висвітлено оптимальні шляхи та засоби організації самостійної роботи в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей.

Розглянуто роль самостійної й самоосвітньої роботи студентів. Підкреслено, що набуття загальних і спеціальних знань, формування на цій основі твердих переконань у фахівців педагогічних спеціальностей значною мірою залежать від уміння самостійно засвоювати матеріал, розуміти суть явищ, процесів, що відбуваються у житті.

Досліджено особливості організації процесу навчання з елементами дистанційної передачі матеріалів. Обґрунтовано доцільність організації дистанційної форми навчання тим, що традиційні системи навчання будуть доповнені і зміцнені завдяки використанню можливостей, що надаються комп'ютерними варіантами акумуляції; організації, передачі інформації. Використання нових технологій у педагогічній діяльності обґрунтовано тими пропозиціями, які виникли завдяки розвитку й застосуванню різних інструментів здійснення навчання, що традиційно склалися, у поєднанні з елементами дистанційних технологій, даючи змогу зберегти досягнення багаторічної практики, забезпечивши заклади освіти педагогічними працівниками, що володіють новим типом спілкування.

Наголошено, що підготовка фахівців педагогічних спеціальностей не зводиться тільки до навчання їх методики викладання, головними стають їхня готовність до самоосвіти, підготовка майбутнього педагога до ефективного використання самого себе, розвиток творчих здібностей із метою здатності реагувати на постійну зміну навчальних ситуацій та самостійного їх вирішення.

Ключові слова: дистанційне навчання, навчання, педагогічні спеціальності, самоосвіта, самостійна робота.

Oleksandra SOKOLOVSKA,*orcid.org/0000-0003-0193-7316*

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor of Preschool Education Department

Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University

(Mykolaiv, Ukraine) *kaplunova09@ukr.net*

PEDAGOGICAL SPECIALTIES STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

The article reveals pedagogical foundations of students' independent work of pedagogical specialties, which is considered as a type of activity that stimulates activity, independence, cognitive interest and as a system of measures that provides guidance for students' independent activity in the conditions of distance learning. Optimal ways and means of organization of independent work in the process of professional training of future specialists of pedagogical specialties are highlighted.

The role of independent and self-educational work of students is considered. It is emphasized that the acquisition of general and special knowledge, the formation of firm beliefs on the basis of pedagogical specialties in this field depends largely on the ability to independently learn the material, to understand the essence of phenomena, processes that occur in life.

The peculiarities of the learning process organization with the elements of remote material transfer are investigated. The feasibility of distance learning organizing is substantiated by the fact that traditional training systems will be supplemented and strengthened by the use of the possibilities provided by computer storage options; organization, transfer of information. The use of new technologies in pedagogical activity is substantiated by the proposals that have arisen through the development and use of various learning tools that have traditionally been combined with the elements of distance technologies, while preserving the achievements of long-term practice by providing pedagogical staff with new educational institutions.

It is emphasized that the training of pedagogical specialists is not limited to teaching only the methodology, the main is their readiness for self-education, preparing the future teacher for effective use of themselves, the development of creative abilities in order to respond to the constant change of the educational situations.

Key words: distance learning, teaching, pedagogical specialties, self-education, independent work.

Постановка проблеми. Суспільство ХХІ століття знаходиться на етапі зміни технологічної парадигми. Інформаційні технології, що визначили сутність ХХ століття, поступаються місцем Smart-технологіям, які відкривають новий шлях розвитку суспільства ХХІ століття: Smart-економіки, Smart-освіти, Smart-суспільства. Середовище Smart-навчання – це конвергенція ІКТ та інфраструктури Інтернету. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.) зазначає, що одним з основних аспектів реформування освіти є впровадження в освітньо-виховний процес сучасних педагогічних і науково-методичних досягнень, а одним з основних шляхів удосконалення змісту освіти є широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), упровадження інноваційних педагогічних технологій, а також визначено необхідність підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу і запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) (Указ: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>).

Ефективною формою у підготовці фахівців є застосування інтерактивних методів навчання, головною метою яких є активізація пізнавальної діяльності студентів у результаті самостійної роботи, створення об'єктивних умов для втілення в процес навчання елементів дослідницької діяльності.

Зазвичай самостійна робота (особливо поза-аудиторна) протікає в пасивному варіанті, коли студент виступає споживачем знань у готовому вигляді без пошуку нової інформації, дискусій і самоконтролю якості його засвоєння. Виникає потреба перебудови самостійної роботи студентів на інтерактивних засадах.

Студентові варто навчитися володіти прийомами самостійного пошуку, збору, обробки, аналізу та синтезу інформації, отримати знання, вміння і навички інформаційного самозабезпечення з навчальної і науково-дослідної діяльності. Вирішення цих завдань неможливе без особливої уваги до самостійної роботи студентів, відповідального ставлення викладачів до професійного росту студентів, виховання їхньої творчої активності та прояву ініціативи, що відбуватиметься через пошук змісту, форм, методів активізації самостійної пізнавальної діяльності та принци-

пового перегляду організації освітньо-виховного процесу у закладах вищої освіти, орієнтації його в бік посилення самостійної роботи студентів. Це забезпечить розвиток, саморозвиток та самореалізацію особистості майбутнього фахівця, здатного до інноваційної діяльності.

Аналіз досліджень. Самостійна робота розглядається в різних аспектах. Сутність самостійної навчально-пізнавальної діяльності, особливості її організації вивчали Ю. Бабанський, М. Дайрі, І. Зимня, І. Лернер, О. Савченко, М. Скаткін та ін. Психологічні аспекти самостійної навчально-пізнавальної діяльності знайшли відображення в роботах Д. Богоявленської, П. Гальперіна, О. Леонтєва, Г. Костюка, С. Рубінштейна та ін. Організаційно-педагогічні умови самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти відображено в дослідженнях А. Алексюка, В. Бондаря, В. Козакова, О. Муковіз, П. Підкасистого та ін. Дослідники вивчають питання, пов'язані із самовихованням та самоосвітою особистості (Н. Бітянова, А. Громцева, С. Дніпров, Л. Рувинська).

На думку дослідників Т. Баркова, М. Бабкова, Н. Дідусь, А. Остапенко, О. Рогової, невміння студентів навчатися самостійно пов'язане з відсутністю у них інструментарію для подолання труднощів у самостійному засвоєнні наукових знань, що вимагає максимальної віддачі інтелектуальних сил та часу.

Ознайомлення з психолого-педагогічною літературою доводить, що у деяких дослідників немає чіткої педагогічної позиції у розумінні суті самостійної і самоосвітньої роботи студентів (Г. Серебренников, І. Фурман). Вони вважають, що навчальний час студента складається з аудиторних обов'язкових занять без самостійної роботи, а також самостійної роботи, що є добровільною додатковою діяльністю студентів.

На жаль, заклади вищої освіти ще не дають ґрунтовних основ для самоосвіти студентів. Не всі студенти готові до самостійної пізнавальної діяльності, не забезпечується самоосвіта й у процесі навчання в закладі вищої освіти. Не випадково за останні роки ця проблема стала предметом дослідження психологів, педагогів, вузівських працівників не тільки педагогічних спеціальностей.

Мета статті – визначити шляхи та засоби організації самостійної роботи та самоосвіти студен-

тів педагогічних спеціальностей у процесі їхньої професійної підготовки в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Стрімкість сучасного світу вимагає застосування найбільш швидких і дешевих способів генерації та передачі знань. Електронне навчання є одним із можливих інструментів, що дає змогу вирішити цю гостру проблему сучасності. Проникнення ІКТ у навчальний процес сприяло появі нових форм роботи, а технології e-learning (електронне навчання) та його різновиди blended learning (змішане навчання) й онлайн-курси є особливо ефективними для забезпечення самостійної роботи студентів найвідоміших закладів вищої освіти Великої Британії та США, таких як університети Гарварду, Стенфорду, Белфасту, Бірмінгему, Массачусетсу та багатьох інших. E-learning – це система навчання за допомогою інформаційних, електронних технологій. Часто тлумачиться як синонім понять «дистанційне навчання» або «навчання із застосуванням комп'ютерів». Електронне навчання – це самостійна робота з електронними матеріалами з використанням персонального комп'ютера, мобільного телефону, DVD-програвача, телевізора тощо. Зауважимо, що навчальні матеріали, які використовуються в навчальних програмах, сумісні з iPad та іншими пристроями, широкий спектр методів електронного навчання дає змогу вибрати метод з урахуванням індивідуальних вимог студента та не виключає спілкування з викладачем віч-на-віч (Мойсеюк, 2007).

Сьогодні існує багато підходів до визначення поняття «дистанційне навчання». Це поняття було сформульоване такими вченими, як А. Кларк, Д. Кіган, М. Мур, М. Томпсон. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу (Триндаде, 2000: 5–9).

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Названий тип навчання дає змогу отримати освіту широкому колу людей, які мають певні обмеження для очного навчання: йдеться про працюючих людей, які працюють різних установах, військових строкової служби, людей з особливими потребами та ін. Значна кількість людей має вікові обмеження, через що цю форму навчання інколи називають освітою дорослих (adult education). Іншими словами, дистанційне навчання передба-

чає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог із ним за допомогою засобів телекомунікації (Указ: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>).

Самостійна робота розглядається деякими вченими як система педагогічних умов, яка забезпечує управління навчальною діяльністю за відсутності викладача (В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс). Дослідники, які займаються проблемою, що цікавить нас, відносно закладу вищої освіти (С. Архангельський, М. Гарунов, Е. Голант, Б. Іоганзен, С. Зіновієв, А. Молибог, Н. Нікандров, Р. Німазов, П. Підкасистий) вкладають у термін «самостійна робота» різний зміст (Гончаренко, 1997).

Так, поняття «самостійна робота» розглядається як самостійний пошук необхідної інформації, надбання знань, використання цих знань для вирішення навчальних, наукових і професійних завдань (Архангельський, 1980); різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або в позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але в присутності викладача (Р. Німазов). Саме самостійна робота є складником самоосвіти. Аудиторна самостійна робота студентів поєднує у собі внутрішні розумові і зовнішні навчальні дії, які цілеспрямовано використовуються студентами під керівництвом викладача відповідно до програми педагогічних спеціальностей. Самоосвіта розглядається як освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в закладі вищої освіти. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в закладах вищої освіти, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань (Гончаренко, 1997: 296).

У Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського широко використовується платформа Moodle, яка створює додаткові можливості для впровадження в освітній процес системи дистанційного і змішаного навчання, вона дає змогу вільного поширення програмного продукту. Середовище LMS Moodle не тільки забезпечує студента інформаційними матеріалами, а й різні форми взаємодії між викладачем та студентами у формі діалогового спілкування «студент – контент», «студент – викладач», «студент – студент» та поетапний контроль знань, а також дає можливість самостійно визначати рівень запропонованих завдань викладачем на платформі та рівень самоосвіти під час підготовки до виконання завдань.

Досліджуючи проблему підготовки фахівців педагогічних спеціальностей до організації самостійної роботи в умовах дистанційної форми навчання, нами було проаналізовано навчальні плани і програми підготовки фахівців зі спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», а також Державні стандарти дошкільної та початкової освіти, нормативно-правові документи, що регламентують діяльність закладів вищої освіти в Україні. Адже самостійна робота студента є суттєвим елементом освітнього процесу, її частка становить від 40% до 77% для студентів денної форми навчання. Отже, цю проблему кожен студент має вирішити самостійно. Також є певні складнощі дистанційної форми навчання і для викладачів: необхідність адаптації завдань до можливостей віддаленої роботи, невпевненість у самостійності виконання завдань окремими студентами, складність оформлення навчального матеріалу згідно з чинними стандартами. Ці питання залишаються відкритими і потребують вирішення.

Щоб більш конкретно розглянути сучасний стан самостійної роботи студентів та рівень їхньої самоосвіти, ми провели опитування та анкетування серед студентів і викладачів факультету дошкільної та початкової освіти. В опитуванні взяли участь 600 студентів і 29 викладачів.

Перш за все ми провели анкетування серед викладачів, щоб з'ясувати, які освітні технології вони застосовують і як ці технології впроваджуються в процесі дистанційного навчання на платформі Moodle для самоосвіти студентів.

За результатами аналізу відповідей на запитання анкети: «Які інноваційні технології впроваджуєте?» встановлено, що викладачі поряд із традиційними методами і формами навчання застосовують інноваційні технології, а саме: інтерактивні технології (30%), мультимедійні технології (25%), проєктні технології, технології проблемного навчання (20%), ігрові технології, інформаційно-комунікаційні технології (20%), тренінги, особистісно зорієнтовані технології, групові навчальні технології, технології розвитку критичного мислення та індивідуалізоване навчання, технології дистанційного навчання (12%). Саме те, що тільки 12% викладачів застосовують технології дистанційного навчання, підштовхнуло нас до подальшого вивчення проблеми.

Студенти на запитання: «Чи потрібна спеціальна підготовка у закладах вищої освіти до роботи в умовах дистанційного навчання?» відповіли позитивно (96%), водночас указали на відсут-

ність у системі підготовки фахівців педагогічних спеціальностей спецкурсів із цієї проблеми, що, на їхню думку, є причиною недостатнього рівня готовності до практичної роботи в різних системах електронного навчання. Насторожує той факт, що 12% студентів указали на організацію самостійної роботи як серйозне утруднення у своїй роботі в закладах освіти.

За допомогою анкетування встановлено, що на самостійну роботу 338 студентів педагогічних спеціальностей витрачають 1–2 години; 3–4 години – 164 студенти; 5 годин – 86 студентів; понад 6 годин – 12 студентів. Але ми не врахували час, який студенти витрачають на самоосвіту і на самостійні роботи в аудиторії. Щоб охопити всі три форми самостійної і самоосвітньої роботи студентів, були розроблені спеціальності облікові картки самостійної роботи. Аналіз відповідей показав, що на самостійні роботи в аудиторії студенти витрачають щодня від двох до чотирьох годин.

Установлено також, що самоосвітою на факультеті дошкільної та початкової освіти займаються 40–45% студентів; готові займатися 27% студентів; 38% студентів не відчувають труднощів під час самостійного навчання, 14% студентів відчувають значні труднощі, 8% студентів не готові до такого виду діяльності з різних причин (технічних, матеріальних). Слід зазначити, що самоосвіта студентів спрямована на поглиблення знань не тільки з навчальних предметів, а й додаткових послуг: вивчення іноземних мов (англійської, польської, болгарської), спорту, мистецтва (заняття вокалом, танцями), виготовлення поробок із природного матеріалу. Багато студентів серйозно працюють над саморозвитком, намагаються розвивати спеціальні і природні здібності, які зможуть у подальшому реалізувати у практичній діяльності.

Отже, усі опитані студенти працюють самостійно, і це закономірно, бо навчання у закладі вищої освіти неможливе без систематичної самостійної роботи. Без цього студенти не можуть засвоювати матеріал наступних лекцій, виконувати практичні завдання, які передбачені навчальною програмою. Поетапно студенти опановують систему Moodle і знаходять певні переваги щодо розуміння навчального матеріалу курсів, різноманітності інформаційного забезпечення, за рахунок цього підвищується зацікавленість та вмотивованість у навчанні.

Сучасні вимоги до курсів, які викладаються студентам педагогічних спеціальностей, передбачають великий обсяг завдань різноманітного матеріалу, у тому числі й наочного, та мають на

меті підготовку кваліфікованих фахівців, які можуть вільно аналізувати, інтерпретувати та систематизувати освітній феномен, спроможні вести діалог, дискусію, робити виступи та писати аналітичні роботи. Сьогодні завдяки інформаційним технологіям ми можемо зробити цей процес більш насиченим та результативним, упроваджуючи змішане навчання, тобто використовуючи найкращі елементи, які має у собі дистанційна та очна освіта. Треба зазначити, що для здійснення змішаного навчання значна увага повинна приділятися розподілу діяльності студентів та викладача між очною та дистанційною формами. Саме створення сучасних навчально-методичних комплексів навчальних дисциплін освітньої діяльності, запровадження інноваційних технологій та інтерактивних методів, комп'ютерних web-порталів скеровують розвиток змісту, методів та форм

організації самостійної пізнавальної діяльності студентів педагогічних спеціальностей у площину інтелектуальної самостійності, спрямованої на результат навчання.

Висновки. Самостійна робота не тільки допомагає студенту успішно оволодіти програмним матеріалом, набувати навичок та вміння професійної діяльності, вона виробляє потребу до постійної роботи над собою, сприяє розширенню світогляду, постійній самоосвіті через Інтернет.

Отже, педагогічне керівництво самоосвітою студентів педагогічних спеціальностей може бути забезпечене, якщо у системі роботи педагогів будуть цілеспрямовано здійснюватися планування, організація, регулювання і контроль заходів із питань управління самоосвітою й якщо робота буде плануватися з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. Москва : Высш. школа, 1980. 368 с.
2. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 304 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Дідик Ю. С., Львович О. М. Дистанційне навчання. Рекомендаційний бібліографічний покажчик. Київ : Державна бібліотека України для юнацтва, 2006. 23 с.
5. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебное пособие. Киев : Вища школа, 1990. 248 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник ; 5-е вид., доп. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
7. Овчарук О. В. Дистанційна освіта в європейських країнах та США у контексті розвитку інноваційних технологій. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2004. № 7. С. 37–40.
8. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / З. Н. Курлянд та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд ; 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
9. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
10. Триндаде А. Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов. *Дистанционное образование*. 2000. № 2. С. 5–9.
11. Хассон В. Дж., Вотермен Е. К. Критерії якості дистанційної освіти. *Вища освіта*. 2004. № 1. С. 92–99.

REFERENCES

1. Arhangel'skij S. I. (1980) *Uchebnyj process v vysshej shkole, ego zakonomernye osnovy i metody* [The educational process in high school, its regular basis and methods]. M.: Vyssh. shkola. 368 p. [in Russian].
2. Bordovskaja N. V., Rean A. A. (2000) *Pedagogika. Uchebnik dlja vuzov* [Pedagogy. Textbook for universities]. SPb: Izdatel'stvo «Piter». 304 p. [in Russian].
3. Honcharenko S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S. U. Honcharenko – K.: Lybid. 376 p. [in Ukrainian].
4. Didyk Yu. S., Lvovych O. M. (2006) *Dystantsiine navchannia. Rekomendatsiinyi bibliohrafichnyi pokazhchyk* [Distance Learning. Recommended bibliographic index] / Yu. S. Didyk, O. M. Lvovych. K.: Derzhavna biblioteka Ukrainy dlia yunatstva. 23 p. [in Ukrainian].
5. Kozakov V. A. (1990) *Samostojatel'naja rabota studentov i ee informacionno-metodicheskoe obespechenie: Ucheb. Posobie*. [Independent work of students and its information and methodological support: Textbook]. K.: Vishha shkola. 248 p. [in Russian].
6. Moiseiuk N. Ye. (2007) *Pedahohika. Navchalnyi posibnyk. 5-e vydannia, dopovnene i pereroblene* [Pedagogy. Tutorial. 5th edition, supplemented and revised]. K.. 656 p. [in Ukrainian].
7. Ovcharuk O. V. (2004) *Dystantsiina osvita v yevropejskykh krainakh ta SShA u konteksti rozvytku innovatsiinykh tekhnolohii* [Distance education in European countries and the USA in the context of innovative technologies development] / O. V. Ovcharuk // *Kompiuter u shkoli ta sim i*. № 7. pp. 37–40. [in Ukrainian].
8. (2007) *Pedahohika vyshchoi shkoly: Navch. posib.* [Higher Education Pedagogy: Educ. tool] / Z. N. Kurliand, R. I. Khmeliuk, A. V. Semenova ta in.; Za red. Z. N. Kurliand. – 3-tie vyd., pererob. i dop. – K.: Znannia. 495 p. [in Ukrainian].

9. (2013) Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [Elektronnyi resurs] : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 25.06.2013 № 344/2013. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Nazva z ekrana [in Ukrainian] [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period up to 2021 [Electronic resource]: Presidential Decree No. 344/2013 of 25.06.2013. - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.].

10. Trindade A. R. (2000) Informacionnye i kommunikacionnye tehnologii i razvitie chelovecheskih resursov [Information and communication technologies and human resources development] / A. R. Trindade // Distancionnoe obrazovanie. № 2. pp. 5-9. [in Russian].

11. Khasson V. Dzh. (2004) Kryterii yakosti dystantsiinoi osvity [Criteria for quality of distance education] / V. Dzh. Khasson, E. K. Votermen // Vyshcha osvita. № 1. pp. 92-99. [in Ukrainian].